

SOUDNICTVÍ V NEUHERSKÝCH ZEMÍCH RAKOUSKÉHO CÍSAŘSTVÍ V DOBĚ PŘEDBŘEZNOVÉ

Boris Šalák

Tato práce má za cíl čtenáři přiblížit podobu soudní soustavy v neuherských zemích Rakouského císařství v době předbřeznové. Jedná se pouze o krátký přehled, podrobný popis této problematiky by přesahoval možnosti této práce. Soudní soustava tohoto období byla poměrně komplikovaná, a to z důvodu poměrně značných regionálních rozdílů, zejména v prvním stupni soudní soustavy. Je potřeba upozornit, že s výjimkou některých oblastí, jako byly například české země, se soudní soustava doby předbřeznové již dosti lišila od soudní soustavy doby josefínské, neboť v době napoleonských válek i v letech následujících dochází hlavně v oblastech Rakouskem ztracených a znovuzískaných k velkému množství administrativních změn. Tato práce tedy popisuje stav soudnictví, který nastal po konsolidaci soudní soustavy začátkem dvacátých let 19. století a trval až do revolučního roku 1848, respektive do velké reformy soudnictví roku 1850. Uherské země měly vlastní soudní soustavu, která nepodléhala Nejvyššímu justičnímu úřadu, proto nejsou do tohoto přehledu zahrnuty.

Toto téma se již dříve několikrát stalo předmětem vědeckého zájmu. Tuzemské bádání se však zaměřuje zejména na situaci panující v českých zemích, ostatní země monarchie jsou v tomto ohledu spíše stranou zájmu, což je ovšem velká škoda, neboť některé principy uplatněné při organizaci justice v dalších zemích monarchie měly velký vliv na formování moderní soudní soustavy po roce 1850. Hlavním zdrojem poznání této problematiky je nepochybně dobová právní literatura. Z poměrně bohatého počtu autorů pocházejících zejména z řad vysokoškolských pedagogů je možné zmínit například F. Haimerla, J. Helferta, F. Schopfa, M. Stubenraucha nebo C. Hufnagela a C. Scheurlena¹. Dalším významným zdrojem informací jsou rakouští právní historici 19. století. Stačí odkázat na díla Ch. d'Elverta, A. Domin-Petrushevecze a I. Beidtele.² Z moderní české literatury je na prvním místě potřeba uvést zásadní dílo V. Šolleho³ popisující situaci v českých zemích, z kterého tato práce významným způsobem čerpá. Tomuto tématu se věnovali i někteří soudobí autoři, např. K Schelle,⁴ ze zahraničních zmiňme M. Niedermayrovou.⁵

Tato práce je rozdělena do několika kapitol. V první z nich je podán základní souhrn informací o tehdejší soudnictví, které je dále zasazeno do širšího právněhistorického rámce. Na tuto kapitolu pak navazuje přehled příslušné legislativy. V dalších kapitolách je popisována civilní i kriminální soudní soustava. Takzvané politické a policejní úřady soudní jakožto orgány víceméně správního typu nejsou do této práce zahrnuty. Samostatná kapitola je naopak věnována soudům vojenským. V předposlední kapitole je podán přehled o dalších institucích soudního typu.⁶ Poslední kapitola pak pojednává o soudním personálu.

1. Uvedení do problematiky

1.1 Geografické rozdělení

Neuherské země monarchie lze z hlediska uspořádání soudní soustavy rozdělit do tří skupin.⁷ První skupinu tvořily takzvané staré provincie. Jednalo se o země, které zůstaly součástí Rakouského císařství i po Bratislavském (1805) a Schönbrunnském míru (1809). V těchto zemích se soudní soustava příliš nelišila od soudní soustavy doby josefínské. Jednalo se o české země, Halič⁸ s Bukovinou, Rakousy nad i pod Enží (s výjimkou Innské čtvrti), Štýrsko a Celovecký kraj (součást Korutan).

Druhou skupinou byly takzvané nové provincie. K této skupině jsou počítány země, respektive jejich části, které Rakousko (znovu) získalo po porážce napoleonské Francie a jejích spojenců, tedy na základě Pařížského míru (1814), finálních akt Vídeňského kongresu (1815) a Mnichovské smlouvy (1816). Zde již soudní soustava byla oproti době josefínské částečně modifikována, aby reflektovala některé reformy zavedené v období, kdy tato území nespadala pod Rakousko. Jednalo se především o Solnohradsko, Tyrolsko s Vorarlberskem, Kraňsko, Terst, Gorici a Istrii, dále pak o Innskou čtvrť (západní část Horních Rakous) a Villašský kraj (součást Korutan). Pro úplnost dodejme, že do této kategorie náleželo rovněž tzv. ilyrské Chorvatsko, které však bylo roku 1822 vráceno Uhrám.⁹

Do třetí skupiny lze zařadit Lombardsko-Benátsko a Dalmácii, rovněž „nové provincie“, ovšem od zbylé části Rakouska se v mnohém odlišující. Zde již byly aplikovány některé principy, jako například plné postátnění soudnictví, které byly jinde realizovány až po roce 1850.

1.2 Rozdělení dle pravomoci

Soudní systém doby josefínské a předbřeznové byl třístupňový. Civilní soudy první instance se rozlišovaly na řádné (všeobecné), mimořádné (privilegované) a zvláštní. Řádným soudům náležela úplná civilní pravomoc sporná i nesporná nad všemi osobami i nemovitostmi, jež se nacházely v příslušném obvodu, pokud se nejednalo o věci, které byly výslovně přikázány jinému soudu. Řádnými soudy byly soudy místní. Privilegovaným soudem se rozuměl soud, jehož pravomoci byly podrobeny určité třídy osob, určité druhy realit nebo jisté druhy převážně sporných záležitostí. Jako zvláštní soudy byly označovány řádné nebo privilegované soudy tehdy, pokud jednaly na základě zákonné nebo dobrovolné prorogace, tedy mimo svoji obvyklou působnost.¹⁰

Trestní pravomoc v době předbřeznové lze rozdělit do několika skupin, a to podle typu stíhaných deliktů. Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803 rozlišoval zločiny a těžké policejní přestupky. Nadto existovaly další kategorie veřejnoprávních deliktů, které do tohoto zákoníku pojety nebyly. Toliko zločiny byly stíhány kriminálními soudy. Stíhání těžkých policejních přestupků i většiny dalších veřejnoprávních deliktů náleželo politickým a policejním úřadům.

Z pravomoci civilních i kriminálních soudů byly vyjmuty takzvané vojenské osoby, které v civilních i trestních věcech podléhaly vojenským soudům. Vojenskými osobami byly nejen vojáci v aktivní službě, ale rovněž jejich rodinní příslušníci a také další armádní zaměstnanci.¹¹ Soustava vojenských soudů zahrnovala celé území monarchie, tedy i uherské země.

1.3 Rozdělení soudního personálu

Soudní personál lze rozdělit do dvou hlavních kategorií. První kategorii tvořily osoby hlavní, což byli vlastní nositelé soudní pravomoci, tedy soudci. Do druhé kategorie náleželi všichni ostatní soudní zaměstnanci jakožto osoby vedlejší. Tuto kategorii lze dále rozdělit do dvou tříd. Do první třídy příslušel pomocný konceptní personál včetně osob připravujících se na soudní povolání, do druhé třídy patřil personál pomocných soudních úřadů a soudní zřízení. Do první třídy vedlejších osob jsou počítáni sekretáři, radní protokolisté, auskultanti, konceptní praktikanti, aktuáři, adjunkti, popřípadě i tajemníci (cancellieri), komorníci (Gränzkammerer) a další. Do druhé třídy pak ředitelé pomocných úřadů (podatelny, výpravny a registry), jejich adjunkti, další vyšší kancelářští úředníci, kancelisté, kancelářští akcesisté a praktikanti, dále nesmíme zapomenout ani na úředníky depozitního, knihovního a poplatkového úřadu, účtárny a rovněž na soudní zřízence a sluhy.¹² U soudů rovněž působili diurnisté a výpomocní sluhové.¹³

2. Přehled legislativy

Pro pochopení této problematiky v celkovém kontextu je zapotřebí podat přehled o právním řádu tohoto období. Občanské právo hmotné v neuherských zemích monarchie upravoval Všeobecný občanský zákoník (ABGB) z 1. června 1811 (č. 946 sb. j. z.). Jednota však nepanovala v civilním právu procesním, neboť zde platily tři civilní soudní řády. Ve většině zemí se nadále užívala josefínská norma, tedy Obecný soudní řád z 1. května 1781 (č. 13 sb. j. z.). V Haliči včetně Bukoviny, Tyrolsku s Vorarlberskem, Solnohradsku, Dalmácií a v části Přímoří však platil Západohaličský soudní řád z 19. prosince 1796 (č. 329 sb. j. z.).¹⁴ Civilní proces v Lombardsku-Benátsku pak upravoval civilní soudní řád nazvaný Regolamento generale del Processo civile per gli stati austriaci in Italia, přičemž se v podstatě jednalo o upravený překlad Západohaličského soudního řádu.¹⁵ Kromě procesních řádů se soudní řízení řídilo i dalšími předpisy. Příslušnost soudů v jednotlivých zemích upravovaly jurisdikční normy.¹⁶ Vnitřní jednacích řádů a spisovou manipulaci obsahovaly soudní instrukce. Ve velké většině zemí platila Všeobecná soudní instrukce z 9. září 1785 (č. 464 sb. j. z.). V Haliči platila Západohaličská soudní instrukce z 27. listopadu 1801 (č. 543 sb. j. z.). Rovněž některé typy soudů měly vlastní instrukce.¹⁷ Procesní právo i soudní organizace se řídily i mnoha dalšími předpisy.¹⁸

Základní úpravu hmotného i procesního práva trestního představoval Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích z 3. září 1803 (č. 626 sb. j. z.) nazývaný též jako Franciscana. Tento zákoník byl doplňován po hmotněprávní i procesní stránce dalšími předpisy, například tzv. morovým patentem z 21. května 1805 (č. 731 sb. j. z.). Spisová manipulace se řídila Všeobecnou soudní instrukcí, která představovala pro trestní řízení podpůrný pramen. V Haliči byla spisová manipulace upravena samostatně Všeobecnou kriminální instrukcí z 28. října 1808 (č. 867 sb. j. z.), jejíž platnost byla od roku 1819 rozšířena rovněž na Přímoří. Předpisy upravující příslušnost v trestních věcech jednotlivých soudů byly značně roztráštěné.

Z dalších důležitých předpisů je potřeba uvést trestní zákon důchodový z 11. července 1835 (č. 112 sb. pol. z.) a dekret dvorské komory o labských plavebních soudech z 2. prosince 1845 (č. 912 sb. j. z.).

Vojenské soudy se v civilních řízeních řídily na základě adaptačního patentu z 20. dubna 1782 (č. 46 sb. j. z.) Obecným soudním řádem z roku 1781. Příslušnost soudů upravovaly vojenské jurisdikční normy.¹⁹ Organizaci a pravomoc vojenských soudů pak dále upravovalo množství právních předpisů.²⁰ Co se vojenských trestněprávních předpisů týče, v době předbreznové byla nadále subsidiárně aplikována Theresiana, z dalších předpisů je potřeba zmínit zejména trestní normu z 3. července 1790 (Strafnorma). Velký význam pro tuto oblast měl i služební reglement (Dienstreglement) z roku 1807.

3. Soustava civilních soudů

3.1 Místní soudy ve starých provinciích

Místními soudy první instance byly ve starých provinciích²¹ v první řadě magistráty měst a vrchnostenské justiční úřady. Vedle magistrátů a patrimoniálních soudů se ve starých provinciích okrajově vyskytovaly i jiné typy místních soudů.²² Jak magistráty, tak vrchnost měly soudní pravomoc delegovanou od státu.

Magistráty měly soudní pravomocí v sobě spojovaly správní i soudní funkci. Jednalo se o kolegiální soudy. Magistráty se soudní pravomocí se dělily na plně regulované a syndikalizované.²³ Plně regulované magistráty se dále dělily do dvou kategorií. První kategorii tvořila zemská hlavní města a další důležitá města, která disponovala tzv. plným magistrátem, tedy magistrátem, kde bylo požadováno obsazení všech soudcovských míst zkoušenými právníky. Je potřeba si uvědomit, že od počátku 19. století²⁴ nebyli zkoušení magistrátní radové na rozdíl od nezkoušených radů již voleni, ale byli jmenováni guberniem (zemskou vládou) ve shodě s všeobecným apelačním soudem na návrh příslušného magistrátu. Druhou kategorii tvořila další hospodářsky významná města. Jejich magistráty musely disponovat alespoň třemi zkoušenými členy. V případě syndikalizovaných magistrátů postačoval pouze jeden zkoušený radní.²⁵ Zbylé magistráty neměly pravomoc soudit, ledaže jim bylo výslovně poskytnuto oprávnění k vedení pozemkových knih, popř. k výkonu některých dalších nesporných agend, jinak se jejich agenda omezila jen na záležitosti místní policie. Soudní pravomoc magistrátu v jeho obvodu však nemusela být vždy zcela výlučná.

Ve Vídni se například magistrát o svoji civilní soudní pravomoc dělil se soudy pro vídeňská předměstí (Grundgerichtsverwaltung),²⁶ v Brně pak bylo ponecháno několik dominikálních jurisdikcí (pro nemovitosti). Vedle členů magistrátu (purkmistr, popř. jeho náměstek a radové) u magistrátu působili rovněž další zaměstnanci, např. radní sekretáři, radní protokolisté, auskultanti, aktuáři, personál pomocných úřadů a sluhové. Pozice sekretářů a radních protokolistů opět obsazovalo gubernium (zemská vláda) ve shodě s všeobecným apelačním soudem.

Vrchnost vykonávala soudní pravomoc zejména prostřednictvím justičních úřadů. Justiční úřad se skládal ze soudce (justiciáře),²⁷ aktuára a sluhy. Justiční úřady jednaly jménem a na náklad majitele panství. Vrchnost ručila za činnost soudních úředníků, měla však vůči nim právo na případný regres. Jistá část soudní agendy byla taktéž svěřena vrchnostenským hospodářským úřadům. Pokud vrchnost neměla svého justiciáře, musela soudní agendu přenést na jiný místní soud.²⁸

3.2 Místní soudy v nových provinciích

V tzv. nových provinciích²⁹ funkce místních soudů vykonávaly soudy zeměpanské i vrchnostenské, magistráty měst soudní funkci neměly. Soudní pravomoc místních soudů vykonávaly v hlavních městech zemí zeměpanské městské a zemské soudy (viz níže). Dalším typem místních soudů byly zeměpanské samosoudy, které v sobě většinou kumulovaly správní,³⁰ soudní i finanční funkce ve svém okrsku. Vedle zeměpanských samosoudů v těchto zemích fungovaly i soudy patrimoniální, které nesly často stejný název.³¹ V Solnohradsku a v Innské čtvrti se nazývaly Pfliegerichte. Zeměpanské Pfliegerichte se skládaly ze soudce (Pfleger), aktuára, kancelistů a sluhů. Pfliegerichte první třídy byly rovněž obsazeny praktikantem. Dalším typem byl Landgericht, nacházel se v Tyrolsku. Zeměpanské Landgerichte se skládaly ze soudce (Landrichter), adjunkta, aktuára, právních praktikantů, kancelistů, kancelářských praktikantů a sluhů. V Tyrolsku vedle samosoudů rovněž jako místní soudy fungovaly zeměpanské kolegiální soudy první instance (Collegialgerichte, popř. Civil- Criminal- und Wechselgerichte),³² které však můžeme označit zároveň za jakési zemské soudy sui generis. V části Korutan, v Kraňsku a Přímoří již v této době existovaly okresní soudy, a to ve formě centrálních okresních soudů nebo okresních komisařství (Centalbezirksgerichte, Bezirkscommissariate). Okresním soudům náležela plná pravomoc místních soudů s výjimkou vedení pozemkových knih.³³ Okresní komisařství mohla být zeměpanská i patrimoniální. Skládala se z okresního komisaře, který byl zároveň okresním soudcem, aktuára, kancelistů a sluhů. V některých případech měla okresní komisařství samostatného soudce, který byl podřízeným komisaře. V Terstu dále fungovala pretura (Stadtprätor), složená z přetora, aktuára, kancelistů a sluhů.³⁴

3.3 Místní soudy v Lombardsku-Benátsku a Dalmácii

Nyní se dostáváme k situaci v Lombardsku-Benátsku a Dalmácii.³⁵ S účinností od 1. března 1818 v Lombardsku-Benátsku v první instanci působily tři druhy soudů, tribunály (Civil-Justiz-Tribunale, Tribunali di prima istanza), městské přetury (Stadtpräturen, pretura urbana) a venkovské přetury (Landpräturen, pretura forese). Tribunály se nalézaly v hlavních městech jednotlivých provincií (krajů). Ve svých městských a předměstských obvodech byly jako místní soudy příslušné zejména pro nesporná řízení a konkurzy. O jejich pravomoci v rámci širšího obvodu, tj. provincie, je pojednáno níže. Jednalo se o kolegiální soudy, skládaly se z presidenta, tří až deseti radů, sekretáře, radních protokolistů, aktuárů, auskultantů a dalších pracovníků. Ve městech, kde se nacházely tribunály, byly rovněž městské přetury. Jejich obvod byl shodný s městským obvodem tribunálu. Pouze v Miláně a Benátkách se jednalo o samostatné soudy, v ostatních městech soud vedl jeden z radů tribunálu, zbylý personál tvořili přidělení úředníci tribunálu. Městské přetury byly příslušné pro některá sporná řízení, zejména menšího významu. Venkovské přetury měly na starosti řízení sporná i nesporná. Rozloha i počet obyvatel jednotlivých obvodů venkovských přetur se značně lišily. Po personální stránce se skládaly z přetora, tajemníka (cancelliere), písařů (scrittorii) a sluhů. U některých přetur působili rovněž adjunkti.

V Dalmácii od roku 1819 existovaly dva typy místních soudů. V Zadaru, Splitu, Dubrovniku a Kotoru fungovaly sborové soudy.³⁶ Sborový soud byl veden předsedou (Präses), dále se skládal z tří až pěti radů, sekretáře, auskultantů a dalšího pomocného personálu. Druhým typem místního soudu v Dalmácii byla (venkovská) pretura.

3.4 Zemské soudy

Mezi privilegované soudy na prvním místě patřily soudy zemské. Jednalo se o prvoinstanční soudy s civilní pravomocí příslušné zejména pro šlechtické a další privilegované osoby. Zemský soud se nacházel v každém zemském hlavním městě, v některých zemích bylo zemských soudů více.³⁷ Tyto soudy se skládaly z presidenta, popř. z vicepresidenta, a radů. Mezi pomocné síly náleželi sekretáři, radní protokolisté, auskultanti, úředníci pomocných úřadů, účetní, akcesisté a sluhové. Presidenty a rady prvoinstančních zeměpanských kolegiálních soudů (tedy i zemských soudů) jmenoval císař, sekretáře, radní protokolisty a auskultanty Nejvyšší justiční úřad. Subalterní služební místa si soudy většinou obsazovaly samy. Za delegované orgány haličských zemských soudů lze považovat tzv. komorníky (Judicialgränzkammerer).³⁸ Zemské soudy byly zeměpanské, avšak s výjimkou Slezska. Ve Slezsku existovaly i zemské soudy knížecí (Těšín, Opava, Bílsko a Jánský Vrch) s částečně odlišnou agendou.

Zemské soudy byly příslušné v záležitostech fisku,³⁹ příslušníků prelátského, rytířského a panského stavu, stavu jako celku, zeměpanských obcí, obcí bez vrchnosti, šlechty, členů rytířských řádů, církevních korporací, duchovenstva, tureckých poddaných, vlastníků deskových statků, zemských desek atd. Zemským soudům rovněž příslušela amortizace veřejných obligací, některé jurisdikční spory a spory ohledně neplatnosti a rozloučení manželství. Některé zemské soudy měly vedle výše uvedeného další pravomoci.⁴⁰

Existovaly dva hlavní typy zemských soudů, tzv. „čisté“ zemské soudy (Landrecht)⁴¹ a městské a zemské soudy (Stadt und Landrecht).⁴² „Čisté“ zemské soudy se nalézaly v Dolních Rakousech, ve Štýrsku, v českých zemích a v Haliči. Městské a zemské soudy vykonávaly kromě pravomoci zemských soudů rovněž pravomoc místního soudu v obvodu svého sídla, v některých případech se rovněž jednalo o směnečné a kriminální soudy. Magistráty měst, ve kterých tento typ soudů sídlil, soudní pravomoc civilní ani kriminální neměly. Za zvláštní druh zemských soudů lze považovat i tyrolské kolegiální soudy.⁴³

V Lombardsku-Benátsku a v Dalmácii se nevyskytovaly zemské soudy, šlechtici ani duchovní v tomto směru žádná privilegia nepožívali. Pouze tribunály a sborové soudy měly na starost záležitosti tureckých poddaných, neplatnost a rozloučení manželství, prohlášení za mrtvého za účelem nového sňatku a záležitosti, kde místní soudce (zejména přetor) byl stranou sporu. Záležitosti fisku řešily tribunály v Miláně a Benátkách a sborový soud v Zadaru.⁴⁴

3.5 Další privilegované soudy

Dalším typem privilegovaných soudů byly soudy lenní. Jednalo se o soudy zeměpanské i patrimoniální. Jednalo-li se o léna zeměpanská, pak byl pro sporná řízení příslušný zemský soud, pro věci nesporné pak zemská vláda, která musela mít pro tyto záležitosti zvláštní úředníky, konkrétně lenního referenta (Lehensprobst), archiváře a kancelistu. Složitější situace panovala v českých zemích, kde byla odlišována tzv. česká a německá léna. Pro česká léna byl příslušný ve věcech sporných český zemský soud, ve věcech nesporných byl zprvu příslušný dvorský lenní soud. Po odstoupení nesporné agendy zeměpanskému soudu se však z tohoto soudu stal pouze pomocný orgán.⁴⁵ Pro německá léna byl do roku 1836 příslušný všeobecný apelační soud v Praze jakožto hejtmanství německých lén, po tomto datu civilní soudní pravomoc ohledně těchto lén vykonával český zemský soud.⁴⁶

V případě soukromých lén byl příslušný jejich lenní pán. Lenní pravomoc mohl vykonávat sám nebo prostřednictvím justiciářů. Nejvýznamnějším takovýmto soukromým lenním soudem byl olomoucký knížecí arcibiskupský soud v Kroměříži. Pouze v Tyrolsku byl i pro soukromá léna příslušný zeměpanský městský a zemský soud v Innsbrucku.⁴⁷

Pravomoc horních soudů (Berggerichte) vykonávaly zeměpanské oblastní horní soudy a jejich substitute. Oblastní horní soudy⁴⁸ řešily sporné i nesporné záležitosti vyplývající z provozování hor i kázně úředníků a pracovníků. Skládaly se z horního soudce, přísedících a dále z aktuárů a kancelářského personálu. Horního soudce jmenoval císař na návrh dvorské komory. V sídlech báňských úřadů zpravidla fungovaly tzv. substitute horních soudů, které byly příslušné zejména pro přípravné řízení. Substitute byly obecně zeměpanské, v českých zemích rovněž působily substitute patrimoniální. V Lombardsku-Benátsku pravomoc horních soudů zastávaly tribunály v Benátkách a Miláně, v Dalmácii měly horní pravomoc řádné místní soudy.⁴⁹

Soudy směnečné a obchodní (Mercantil- und Wechselgerichte) měly na starost věci směnečné včetně amortizace směnek, vzájemné obchodní vztahy mezi obchodníky a továrníky, spory z obchodních pohledávek proti pozůstalostem obchodníků a příslušné exekuce. Nacházely se většinou v hlavních městech zemí a v dalších hospodářsky důležitých městech. Samostatné soudy tohoto druhu se nacházely ve Vídni, Terstu, Miláně a Benátkách, na ostatních místech byly směnečné a obchodní soudy sloučeny s příslušnými místními soudy (městskými a zemskými soudy, magistráty atd.), v jejich rámci působily jako samostatné senáty s vlastními protokoly a registraturou.⁵⁰ V Terstu⁵¹ a Benátkách měly obchodní a směnečné soudy rovněž pravomoc námořní (Seeconsulat). Námořní soudy řešily zejména spory ohledně mořeplavby, spory s cizími kapitány a spory lodního pána s cestujícími. Samostatné směnečné a obchodní soudy se skládaly z presidenta, radů, sekretáře, radního protokolisty, kancelářského personálu a sluhů. Ve Vídni a Benátkách byl presidentem soudu vicepresident zemského soudu, respektive tribunálu. U směnečných a obchodních soudů dále působili přísedící z řad obchodníků a jejich náhradníci.⁵² Obchodním soudem sui generis byl tržní magistrát v Bolzánu.⁵³ V Dalmácii obchodní soudy nebyly.⁵⁴

3.6 Všeobecné apelační soudy

Všeobecnou druhou instancí byly všeobecné apelační soudy (Allgemeine Appellationsgерichte). Jejich počet se nakonec ustálil na čísle devět.⁵⁵ Soudní obvod vídeňského všeobecného apelačního soudu tvořily Rakousy nad i pod Enží a Solnohradsko, celoveckého soudu Štýrsko, Korutany, Kraňsko a Přímoří, pražského Čechy, brněnského Morava a Slezsko, Ivovského Halič s Bukovinou, innsbruckého Tyrolsko s Vorarlberskem, milánského Lombardie, benátského Benátsko a konečně zadarského soudu Dalmácie. Jednalo se o instituce zeměpanské a plně byrokratizované. Všeobecné apelační soudy se skládaly z presidenta, vicepresidenta a radů. Pomocný personál pak ze sekretářů, radních protokolistů, registrátora, expeditora, úředníka podacího protokolu, registrantů, kancelistů a soudních sluhů.

V civilních věcech všeobecné apelační soudy představovaly obecnou odvolací instanci od všech soudů prvního stupně v jejich obvodu. Tedy těmto soudům náleželo rozhodovat o odvoláních proti rozsudkům první instance soudů obecných i privilegovaných (s výjimkou soudů vojenských), vyřizování rekurzů z prvoinstančních náleží ve věcech sporných i nesporných, rozhodování zmatečných stížností proti rozhodnutím soudů první instance, mezi něž zákon počítal i vrchnostenské hospodářské úřady, provádět delegace mezi podří-

zenými soudy stejného druhu, jimž stála v cestě některá ze zákonných překážek, rozhodování syndikátní stížnosti a konečně vydávání všeobecných a závazných právních naučení podřízeným soudům. Zároveň všeobecným apelačním soudům náležel výkon soudní správy, tedy dohled nad organizací a disciplínou podřízených soudních instancí. Všeobecný apelační soud v Praze až do roku 1836 působil jako hejtmanství německých lén, soud v Innsbrucku pak představoval třetí instanci pro Lichtenštejnsko. Druhoinstančním soudem sui generis byl rovněž tržní magistrát v Bolzánu (viz výše).⁵⁶

3.7 Nejvyšší justiční úřad

Třetí a poslední instanci představoval Nejvyšší justiční úřad (Oberste Justizstelle), kterému náležela i vrchní správa soudnictví. Rozhodoval jménem a na místě císaře. Josefské reformy soustředily veškerou revizní agendu do této instituce. Revize se dělily na řádné a mimořádné. Řádná revize nebyla přípustná, pokud odvolací soud potvrdil rozsudek první instance. Výjimkou z tohoto pravidla byly mimořádné revize, tedy ty revize, které panovník prohlásil i za výše uvedené situace za přípustné. Změna nastala na základě kabinetního listu z 14. ledna 1837 a nejvyššího rozhodnutí ze 17. května 1842, kdy toto privilegium bylo svěřeno i dvoutřetinové většině radů příslušného senátu Nejvyššího justičního úřadu. Ve druhé instanci Nejvyšší justiční úřad vyřizoval rekurzy proti rozhodnutím všeobecných apelačních soudů ohledně zmatečných stížností a do roku 1836 rovněž záležitosti německých lén. V první instanci rozhodoval o stížnostech na soudce všeobecných apelačních soudů. Rovněž prováděl delegace.

Nejvyššímu justičnímu úřadu náležel vrchní dozor nad justicí, v podstatě disponoval stejnými prostředky jako všeobecné apelační soudy. Zejména prováděl vizitace u všeobecných apelačních soudů. Spolu s c. k. dvorskou komisí pro justiční zákony⁵⁷ připravoval návrhy nové justiční legislativy. Podzákonné předpisy (např. manipulační předpisy pro soudy) mohl vydávat sám. Dále mu náleželo sjednocování výkladu zákonů. Nadto navrhoval, jmenoval a bral do přísahy některé kategorie soudních úředníků, rovněž jmenoval advokáty a notáře.

Nejvyšší justiční úřad se skládal z presidenta, dvou vicepresidentů, třiceti dvou dvorních radů, šesti sekretářů, osmi radních protokolistů, dvou ředitelů registratury, tří adjunktů, čtyř registrantů, dvou ředitelů podacího protokolu, adjunkta, dvou ředitelů expeditu, adjunkta, čtrnácti kancelistů a dvou akcesistů.⁵⁸ Po jistý čas měl Nejvyšší justiční úřad i druhého presidenta. Presidenty, vicepresidenty, rady, sekretáře, radní protokolisty a představené kanceláře jmenoval císař. Ostatní místa si Nejvyšší justiční úřad obsazoval sám. Nejvyšší justiční úřad se ve sledovaném období skládal z tří senátů. Dva senáty, česko-haličský a německo-rakouský, se nacházely ve Vídni, třetí, italský, senát od roku 1816 sídlil ve Veroně.⁵⁹

4. Soustava kriminálních soudů

4.1 Kriminální soudy

Zločiny byly v první instanci stíhány kriminálními soudy.⁶⁰ Naopak stíhání těžkých policejních přestupků příslušelo politickým úřadům.⁶¹ Kriminální soudy byly zeměpanské i patrimoniální,⁶² kolegiální i samosoudy (příslušné jen pro vyšetřování), samostatné i spojené s jinými soudy. Pouze kriminální soudy byly příslušné pro provedení řádného

vyšetřování a pro nalézací řízení.⁶³ Předběžné vyšetřování mohla provádět i tzv. politická vrchnost, tj. místní úřady.

Kriminální soud musel být při vynášení rozsudku obsazen alespoň pěti votanty a jedním soudním písařem. Alespoň tři votanti museli být kriminálními soudci, zbylá dvě místa bylo možno obsadit laickými přísedícími.⁶⁴ Pro provedení vyšetřování stačilo obsazení soudu soudcem (soudním komisařem) a dvěma laickými přísedícími. Soudcem kriminálního soudu se mohl stát muž, starší dvaceti čtyř let, zachovalých mravů, znalý právních věd a s praxí v kriminálním soudnictví, který složil příslušnou zkoušku. Laickými přísedícími byli taktéž muži starší dvaceti čtyř let, dobré pověsti, nestranní a gramotní, nesmělo se však jednat o duchovní, vojáky, státní úředníky, osoby graduované a ani o šlechtu.

Kriminální soud byl místně příslušný k vyšetřování všech zločinů spáchaných v jeho obvodu a k vyšetřování i souzení pachatelů, kteří byli v jeho obvodu dopadeni. Ve věcné příslušnosti byl rozdílný mezi obyčejnými kriminálními soudy a kriminálními soudy hlavních měst zemí. Jen tyto byly příslušné k stíhání některých zločinů proti státu (velezrada, padělání peněz) a taktéž k stíhání privilegovaných osob, tedy příslušníků zemských stavů, šlechty, duchovenstva, imatrikulovaných příslušníků univerzit a lyceí a státních úředníků.⁶⁵ Franciscana rovněž upravovala existenci státních soudů.⁶⁶

4.2 Nositelé pravomoci kriminálních soudů

Kriminální soudnictví se v prvním stupni v různých zemích poměrně lišilo,⁶⁷ a to s ohledem na typy soudů vybavených kriminální pravomocí, i s ohledem na jejich počet.⁶⁸ Funkci kriminálních soudů ve většině zemí vykonávaly magistráty pověřených měst a městské a zemské soudy, respektive jejich příslušné (kriminální) senáty. Kriminální senát se skládal z přidělených zaměstnanců soudu.⁶⁹ Městské a zemské soudy byly výlučnými kriminálními soudy v Přímoří, Kraňsku a Villašském kraji, magistráty pověřených měst pak v Čechách.⁷⁰ Ve většině zemí vykonávalo funkci kriminálních soudů více typů soudů. Patrimoniální kriminální soudnictví fungovalo v Rakousech nad a pod Enzí, ve Štýrsku, v části Korutan a ve Slezsku. Ve Slezsku zastával funkci patrimoniálního kriminálního soudu pouze knížecí zemský soud na Jánském Vrchu. Patrimoniálním soudům v Rakousech pod Enzí (Landgerichte) náleželo pouze (řádné) vyšetřování. Po ukončení vyšetřování musely případ odevzdat k vynesení rozsudku řádně obsazenému kriminálnímu soudu, popř. advokátnímu kolegiu ve Vídni.⁷¹ Advokátní kolegium ve Vídni bylo složeno z řad advokátů vyzkoušených vrchním kriminálním soudem a vydávalo rozsudek jménem zasílajícího soudu. V zásadě totéž lze říci i o patrimoniálních soudech Horních Rakous, kde je však lze rozdělit na uzavřené (geschlossen) a otevřené (exempte), podle toho, zda tvořily uzavřený soudní obvod či nikoli.

Zvláštní situace panovala ve Štýrsku. Do roku 1830 náležela plná kriminální pravomoc jenom magistrátu ve Štýrském Hradci, dalším magistrátům a patrimoniálním soudům náleželo pouze vyšetřování. Kriminální soudy s omezenou pravomocí se dělily na dvě skupiny. Svobodné soudy (befreite Gerichte) vykonávaly celé vyšetřování. Nesvobodné soudy (unbefreite Gerichte) prováděly pouze předběžné vyšetřování, poté věc musely předat vrchnímu kriminálnímu soudu, který případ delegoval na zeměpanského kriminálního soudce (Bannrichter), do jehož obvodu případ spadal, který provedl řádné vyšetřování. Ve Štýrsku byli tři tito soudci. Svobodné soudy i zeměpanští kriminální soudcové případ po skončení vyšetřování předali vrchnímu kriminálnímu soudu, který provedl nalézací řízení

v prvním stupni. Druhou instanci pak představoval Nejvyšší justiční úřad. Tato dvouinstančnost kriminálního řízení byla pokládána dlouhodobě za nevyhovující. Z tohoto důvodu byla roku 1830 provedena reforma štyrského kriminálního soudnictví.⁷² Plná kriminální pravomoc poté náležela magistrátům ve Štyrském Hradci, Celje (Cilli), Lubnu (Leoben) a Mariboru. Svobodné i nesvobodné soudy zůstaly zachovány, věc však po skončení příslušné fáze řízení postupovaly zemskému soudu ve Štyrském Hradci, který řízení dokončil a vynesl rozsudek.⁷³ Zemský soud ve Štyrském Hradci byl tak jediným zeměpanským „čistým“ zemským soudem, který vykonával pravomoc kriminálního soudu.⁷⁴ Existence i fungování patrimoniálních kriminálních soudů byla předmětem časté kritiky. Na základě nejvyššího rozhodnutí 1. dubna 1845 měla být kriminální pravomoc v Rakouzech nad i pod Enží, Štyrsku a Korutanech v podstatě patrimoniálním soudům odňata. Toto nejvyšší rozhodnutí se však do roku 1848 nepodařilo realizovat.⁷⁵

Pověřeným zeměpanským samosoudům v nových provinciích náleželo provedení (řádného) vyšetřování.⁷⁶ Nepověřené soudy mohly provádět jen předběžné vyšetřování, neboť se jednalo i o orgány politické správy. Nalézací řízení náleželo vždy zeměpanským sborovým soudům.

V Haliči na základě dvorského dekretu ze 4. srpna 1818 (č. 1495 sb. j. z.) fungovalo pět samostatných kriminálních soudů (Lvov, Sambor, Stanislav, Vižnice, Řešov). Roku 1826 byl zřízen šestý kriminální soud v Černovicích. Jiné soudy kriminální pravomoc neměly. Samostatný kriminální soud vedl přednosta v hodnosti c. k. zemského rady, dále se skládal z pěti až dvanácti radů, sekretáře, tří nebo čtyř aktuárů a pomocného personálu. Přednosta soudu jmenoval císař, rady Nejvyšší justiční úřad, sekretáře a aktuáry vrchní kriminální soud.

V Dalmácii zastávaly funkci kriminálních soudů sborové soudy. V Lombardsku-Benátsku fungovaly samostatné kriminální soudy v Benátkách a Miláně, dále pravomoc kriminálních soudů zastávaly tribunály, které se nacházely v hlavních městech provincií tohoto království.⁷⁷

4.3 Vrchní kriminální soudy

Druhým stupněm soustavy kriminálních soudů byly vrchní kriminální soudy, jejichž funkci vykonávaly všeobecné apelační soudy. Vrchní kriminální soud potvrdil rozsudky kriminálních soudů, pokud se jednalo o zločiny uvedené v §§ 433 a 434 první části Franciscany. Stejný postup musel být zvolen, pokud kriminální soud uložil trest delší pět let, vystavení na pranýři, doživotní vypovězení ze země, tělesný trest, nebo odsoudil zapírajícího pachatele či odsoudil pachatele v nepřítomnosti. Druhou hlavní kategorií jeho působnosti tvořilo rozhodování ohledně rekurzů proti rozsudkům kriminálních soudů, které nepodléhaly schválení vrchního kriminálního soudu. Vrchní kriminální soudy (a Nejvyšší justiční úřad) rozhodovaly i o zkrácení, respektive prominutí trestu. Vrchní kriminální soudy rovněž povolovaly obnovu vyšetřování.⁷⁸

4.4 Nejvyšší justiční úřad

Třetím stupněm soustavy kriminálních soudů byl Nejvyšší justiční úřad. V případě zločinů uvedených v § 442 první části Franciscany a dalších předpisech (viz výše), dále v případě uložení trestu doživotního žaláře nebo trestu smrti a v případě odsouzení v nepřítomnosti musel vrchní kriminální soud předložit spisy Nejvyššímu justičnímu úřadu, kte-

rému náleželo konečné rozhodnutí. Totéž platilo, pokud se vrchní kriminální soud usnesl na mimořádném snížení trestu nad jemu stanovenou pravomoc, uložil trest o pět let žaláře delší než kriminální soud, nebo pokud rozhodl o potrestání obviněného, kterého kriminální soud rozhodl propustit. V případech, kdy byl zákonem stanoven trest smrti, ale jeho zmírnění bylo vzhledem k okolnostem možné, směřoval spis spolu s vyjádřením Nejvyššího justičního úřadu k panovníkovi, který mohl odsouzenému udělit milost. Nejvyšší justiční úřad rozhodoval rekurzy proti rozsudkům vrchních kriminálních soudů. Dále mu příslušela vrchní správa soudnictví.⁷⁹

5. Soustava vojenských soudů

5.1 Vojenské civilní soudy první instance

Vojenské soudy měly na starosti veškeré občanskoprávní záležitosti vojenských osob s výjimkou nemovitostí.⁸⁰ Vojenské soudy první instance tvořily na jedné straně auditoriáty, tedy plukovní soudy a soudy armádních sborů (Regiment und Corpsgerichte), na druhé straně pak iudicia delegata militaria.⁸¹ V případě plukovních soudů a soudů armádních sborů náležela soudní pravomoc pánovi soudu (Gerichtsinhaber),⁸² který ji ovšem vykonával prostřednictvím tohoto soudu. Jednání soudu předsedal velitel nebo jeho zástupce, auditor, tedy zkušený vojenský soudce, zastával roli referenta. Členy soudu byli rovněž dva přísedící z řad důstojníků. Auditory jmenovala po složení zkoušky u vojenského apelačního soudu dvorská rada válečná. Těmto soudům v zásadě podléhaly všechny vojenské osoby náležející k vojenské jednotce kromě velitele. V případě válečného stavu rovněž fungovaly v civilních i trestních věcech polní auditoriáty (Feldstabsauditoriate).

Iudicia delegata militaria se nacházela v sídlech generálních velitelství (Generalkommando). Jednalo se o soudy příslušné v civilních věcech vojenských osob, které se nacházely v obvodu generálního velitelství a neměly vlastní auditoriát nebo byly z jeho pravomoci vyjmuty. Pod tyto soudy tedy spadali mimo jiné příslušní generálové, plukovníci, další velitelé samostatných jednotek, jednotky jako celek, erární fiscus a vojáci, kteří se nacházeli mimo obvod svého soudu. Pod iudicia delegata náležely i další kategorie vyjmutých vojenských osob.⁸³ Nadto těmto soudům příslušely manželské a sirotčí věci všech vojenských osob. Soud vedl velící generál nebo jeho zástupce. Dále se skládal z generálního auditora (General-auditor-lieutenant), štábního auditora, radního protokolisty, aktuára a dvou přísedících. Generální i štábní auditory jmenoval císař na návrh dvorské rady válečné. Tyto soudy se dále dělily na dva typy, iudicia delegata mixta a iudicia delegata pura. V rámci iudicia delegata pura byli přísedícími pouze důstojníci.⁸⁴ U iudicia delegata mixta pak jako přísedící zasedali radové zemských soudů.⁸⁵

5.2 Vojenské trestní soudy první instance

Vojenské trestní soudy měly na starosti stíhání trestných činů vojenských osob. Do jejich kompetence náleželo i stíhání civilních osob, pokud se tyto dopustily zločinů vyzvědačství (Ausspähung) a nedovoleného verbování (unbefugte Werbung) nebo narušení morového kordonu v případě stanného práva. Těmto soudům náleželo i stíhání námořnictvem zajatých pirátů.⁸⁶ Vojenská trestní pravomoc (Straf und Begnadigungsrecht) v první instanci náležela tzv. pánům soudu, kteří tuto pravomoc vykonávali prostřednictvím vojenských trestních soudů.

Vyšetřování prováděli auditoři jakožto referenti v rámci vyšetřovací komise. Řádná vyšetřovací komise se obecně skládala ze čtrnácti členů, tedy z předsedy v hodnosti majora, auditora, dvou vojínů, dvou svobodníků, dvou desátníků, dvou šikovatelů, dvou poručíků a dvou hejtmanů, popřípadě vojáků vyšších hodností opět proporčním způsobem. Pokud se jednalo o vyšetřování vojáků v hodnosti šikovatele/strážmistra a nižších, stačila osmičlenná komise pod předsednictvím hejtmana. V případě méně závažných provinění stačila komise čtyřčlenná. Nálezací soud (Kriegsrecht) se musel vždy skládat ze čtrnácti osob (viz výše), které měly dohromady osm hlasů, neboť dva přísedící stejné hodnosti měli dohromady jeden hlas.

Trestní soudy pluků a armádních sborů měly v zásadě jurisdikci nad stejnými osobami jako auditoriáty v civilním řízení. Trestní soudy při generálních vojenských velitelstvích měly nadto některé další pravomoci,⁸⁷ např. stíhání vojenských osob nacházejících se mimo obvod svého soudu. Funkci auditorů zde vykonávali generální a štábní auditor. Ve významných posádkových městech se dále nacházely posádkové soudy (Garnisonauditoriate), které však pouze vypomáhaly ostatním soudům. Je potřeba rovněž zmínit existenci vojenského stanného práva.⁸⁸

5.3 Všeobecný vojenský apelační soud

Druhou instanci v soustavě vojenských soudů tvořil Všeobecný vojenský apelační soud.⁸⁹ Skládal se z presidenta (v hodnosti generála), popř. jeho zástupce, kancelářského ředitele, dvanácti radů, dvou sekretářů, tří radních protokolistů, ředitele expeditu a registratury, jeho adjunkta, registranta, úředníka podacího protokolu, jeho adjunkta a dalších pomocných sil.⁹⁰ Presidenta, jeho zástupce, kancelářského ředitele a rady jmenoval císař, sekretáře a radní protokolisty dvorská rada válečná. S ohledem na užití obecného soudního řádu u vojenských soudů byla jeho civilní působnost obdobná působnosti všeobecných apelačních soudů.

Všeobecný vojenský apelační soud rovněž zastával funkci vrchního kriminálního soudu v rámci systému vojenského soudnictví. Tomuto soudu musely být ke schválení předloženy například rozsudky ohledně civilních osob stíhaných vojenskými soudy a rozsudky v případě zločinů velezrady, narušení morového kordonu, souboje a padělání peněz. Vojenské předpisy obsahovaly velké množství dalších případů, kdy případ musel být předložen vrchnímu kriminálnímu soudu. Taktéž rozhodoval rekurzy proti rozhodnutím nižších soudů. Prováděl delegace, dával obecná naučení a dohlížel na podřízené soudy.⁹¹

5.4 Dvorská rada válečná

Třetí instanci v soustavě vojenských soudů představovala dvorská rada válečná, které ostatně náležela správa rakouského vojska. Justiční oddělení této instituce se skládalo z presidenta nebo vicepresidenta této rady, dvou hlasujících radů, čtyř referentů (vortragende Hofräte), dvou sekretářů a dvou radních protokolistů. Její civilní justiční pravomoc byla obdobná pravomoci Nejvyššího justičního úřadu. Rovněž v řízení trestním představovala třetí a poslední instanci. Dvorské radě válečné musely být předkládány rozsudky ohledně důstojníků v hodnosti plukovníka a vyšších, ohledně některých vysokých vojenských úředníků a ohledně civilních osob, dále pak rozsudky v případě zločinů velezrady, souboje a padělání peněz. Dvorské radě válečné bylo nutné předkládat rozsudek, i pokud vojenský apelační soud zpřísnil rozsudek na trest smrti, odsoudil obviněného, kterého prvoinstanční

soud osvobodil, pokud trest odnětí svobody byl stanoven vyšší, než zákon stanovil, některé rozsudky proti lichvě a i v dalších případech. Této instituci náleželo i rozhodování rekurzů proti rozhodnutím vojenského apelačního soudu a vrchní správa vojenského soudnictví.⁹²

6. Další soudy

6.1 Soud nejvyššího dvorského maršálka

Samostatnou kategorií privilegovaného prvoinstančního soudu v civilních věcech tvořil soud nejvyššího dvorního maršálka (Obersthofmarschallamt), který byl příslušný pro členy panovnické rodiny, kteří nebyli suverény, dále pro ty osoby, kterým právo podléhat tomuto soudu udělil císař, a pro některé kategorie cizích diplomatů, pokud se tomuto soudu dobrovolně podvolili. Rovněž byl příslušný k provádění soudních úkonů proti osobám bydlejícím v císařském paláci, dvorních budovách a letohradech ve Vídni nebo v jejím nejbližším okolí, i když tyto osoby jinak podléhaly pravomoci běžných soudů. Skládal se z maršálka, kancelářského ředitele, čtyř radů vídeňského zemského soudu (pro šlechtice), čtyř radů magistrátu (pro nešlechtice), aktuára (sekretář zemského soudu), ředitele registratury, dvou oficiálů, trabanta, ohlašovatele (Gerichtsansager) a sluhy. Druhou instancí proti rozhodnutím tohoto soudu představoval všeobecný apelační soud ve Vídni, třetí pak Nejvyšší justiční úřad. Soud nejvyššího dvorského maršálka jim však nebyl podřízen. Omezenou kriminální pravomoc nejvyššího dvorského maršálka v případech trestních věcí cizího služebnictva zahraničních velvyslanců a suverénů upravoval dvorský dekret z 5. února 1819 (č. 1542 sb. j. z.).⁹³

6.2 Důchodkové soudy

Jako důchodky jsou označovány nepřímé daně, cla a poplatky. Po reformách z let 1831 a 1833 důchodky spravovaly v první instanci okresní kamerální správy, jejichž obvod v zásadě odpovídal jednomu nebo dvěma krajům. Druhou instancí představovaly zemské kamerální důchodkové správy. Třetí instancí pak všeobecná dvorská komora ve Vídni. Trestní zákon důchodkový z 11. července 1835 (č. 112 sb. pol. z.) účinný od 1. dubna 1836 sjednotil do té doby roztržitěnou hmotněprávní i procesněprávní úpravu stíhání protiprávního jednání v oblasti důchodků a monopolů, tedy důchodkových přestupků. Drobné důchodkové přestupky pak stíhaly správním cestou kamerální úřady.⁹⁴

Na základě tohoto zákona vznikla samostatná třístupňová soudní soustava důchodkových soudů (Gefällsgerichte), příslušná pro rozhodování o ostatních důchodkových přestupcích. Vyšetřování a vyhledávání důchodkových přestupků náleželo orgánům finanční správy. Nejnižším stupněm soustavy důchodkových soudů byly okresní soudy důchodkové (Gefällsbezirkgerichte). Nacházely se v sídlech okresních kamerálních správ. Předsedou soudu byl práva znalý státní úředník, dále pak u soudu zasedali dva konceptní úředníci okresní kamerální správy a dva přísedící z řad civilních nebo kriminálních soudců, popř. za jistých okolností i úředníci politických úřadů. Okresní soudy důchodkové byly soudy první instance, náleželo jim projednávání většiny běžných důchodkových přestupků.⁹⁵

Druhým stupněm této soustavy byly vrchní soudy důchodkové (Gefällsbergerichte). Nacházely se v sídlech zemských kamerálních důchodkových správ. Vrchnímu důchodkovému soudu předsedal prezident všeobecného apelačního soudu. V téže instituci působili dva radové všeobecného apelačního soudu a dva finanční radové jako radové vrchního

důchodkového soudu. V první instanci řešily přestupky, které nespádaly do kompetence okresních důchodkových soudů. Jakožto instance druhá projednávaly odvolání proti rozhodnutím těchto soudů.

Vrcholem soustavy byl Nejvyšší soud důchodkový (Oberstes Gefällsgericht) působící při Nejvyšším justičním úřadě ve Vídni. Skládal se z předsedy, tří radů všeobecné dvorské komory a z tří radů Nejvyššího justičního úřadu. Soudu předsedal prezident Nejvyššího soudu, nebo jeho náměstek. Tento soud rozhodoval o opravných prostředcích proti rozhodnutím vrchních důchodkových soudů.⁹⁶

6.3 Labské soudy plavební

Na základě mezinárodní úmluvy obecně známé jako labská plavební akta z 23. června 1821 (č. 28 sb. prov. z.) umožňující volnou plavbu mezi Mělníkem a Hamburkem, jejího dodatku z 13. dubna 1844 (č. 338 sb. prov. z.) a dekretu dvorské komory z 2. prosince 1845 (č. 912 sb. j. z.) vznikly v Děčíně, Ústí nad Labem, Litoměřicích, Roudnici a Mělníku labské soudy plavební (Elbzollgerichte). Tyto soudy měly civilní, trestní i důchodkovou pravomoc. Byly příslušné pro celní přestupky, spory o placení cla, o poplatky za jeřáby, váhy, zdymadla, doky a přístavy, škody způsobené plavci, náhrady za omezování tažných stezek a podobně. Dále jim příslušelo trestání přestupků proti předpisům policie říční a plavební páchaných lodníků a cestujícími a výtržností. V rámci své civilní pravomoci řešily spory o placení lodních poplatků, spory mezi lodníky, lodivody a cestujícími o ceně a podmínkách přepravy a námezdní spory mezi provozovateli lodní dopravy a jejich zaměstnanci. Druhou instancí byl v celních záležitostech vrchní důchodkový soud v Praze, v civilních záležitostech všeobecný apelační soud v Praze a v případech těžkých policejních přestupků pražské gubernium. Třetí instancí pak těmto orgánům nadřízené orgány. V ostatních věcech byl druhou instancí krajský úřad v Litoměřicích, ve třetí instanci pak pražské gubernium.⁹⁷

7. Personál zeměpanských soudů a magistrátů

V čele soudu stál jeho představený. Představenému kolegiálního soudu náleželo vedení radního grémia, tedy předsedal zasedáním, přiděloval věci k vyřízení, při rovnosti hlasů rozhodoval, formoval závěry, dohlížel na rady a podával o nich zprávy svým nadřízeným. Rovněž mu podléhali ostatní zaměstnanci soudu. V čele zeměpanských soudů druhé a třetí instance a některých prvoinstančních kolegiálních soudů stál prezident zastupovaný viceprezidentem, v čele ostatních kolegiálních soudů stál většinou přednosta (Präses), v případě horních soudů horní soudce. Představeným magistrátu byl starosta, případně zastupovaný náměstkem. Ostatní soudci působili jako referenti (v jednotlivých kauzách) a jako votanti. Nezkušeným soudcům náleželo pouze hlasovací právo, referát nikoliv. Soudce samosoudu pak vykonával všechny uvedené funkce. Podmínkami pro výkon funkce soudce byl kromě obecných podmínek, jako byla zejména bezúhonnost, věk 24 let, právní vzdělání získané na některé z tuzemských (neuherských) univerzit nebo lyceí, absolvování praxe a složení soudcovské zkoušky. Na základě dvorního dekretu z 13. dubna 1827 (č. 2272 sb. j. z.) kandidát musel doložit roční civilní a roční trestní praxi a složit soudcovskou zkoušku z civilního i trestního práva.⁹⁸ Soudci rovněž museli ovládat jazyky v dané zemi obvyklé. Horní soudce musel splňovat ještě další podmínky.

Nyní se dostáváme k pomocnému konceptnímu personálu. Sekretáři působili u kolegiálních soudů a měli na starost koncipování některých soudních písemností, podepisování některých písemností a některé důležité úřední úkony. Radní protokolista byl úředníkem kolegiálního soudu majícím na starost vedení radního protokolu. U menších soudů byla tato pozice spojena s pozicí sekretáře. Adjunkt byl zástupce a pomocník samosoudce, v nepřítomnosti soudce mohl sám rozhodovat. Aktuár zeměpanského samosoudu byl rovněž zástupcem samosoudce po adjunktovi druhý v pořadí, prováděl pomocné konceptní práce a rovněž mu náleželo vedení pomocných úřadů. Tajemník (cancellieri) byl v zásadě jinak označený aktuár. Jako osoby připravující se na budoucí soudní povolání označujeme právní (radní) praktikanty a auskultanty. K jejich pracovní náplni zejména patřilo pod dohledem radů podílet se na vypracovávání referátů a vedení radních protokolů. Jednalo se obecně vzato o neplacené pozice, proto tyto osoby musely předložit sustentační revers.⁹⁹

Všechny vedlejší osoby první třídy musely splňovat podmínku právního vzdělání. U právních praktikantů se žádná praxe ani zkouška nevyžadovala. Auskultant musel mít složenou předběžnou (auskultantskou) zkoušku před všeobecným apelačním soudem, praxe však vyžadována rovněž nebyla. Radní protokolisté museli mít kromě auskultantské zkoušky rovněž praxi u soudu. U sekretářů se nadto požadovala praxe radního protokolisty. U ostatních vedlejších osob první třídy se vyžadovalo složení soudcovské zkoušky, respektive splnění podmínek předepsaných pro soudcovské povolání, neboť v jistých případech vykonávaly soudní pravomoc.¹⁰⁰

Obecně platilo, že představené a rady zeměpanských kolegiálních soudů jmenoval císař, sekretáře, radní protokolisty a ředitele pomocných úřadů Nejvyšší justiční úřad. Co se subalterních míst týče, ve starých provinciích si je tyto soudy obsazovaly samy, v nových provinciích je jmenoval opět Nejvyšší justiční úřad. V případě zeměpanských samosoudů byla situace mnohem komplikovanější, závisela na druhu služebního místa a příslušné zemi. S jistou mírou zjednodušení lze konstatovat, že na obsazení pozice představeného místního smíšeného úřadu (tj. úřadu spojujícího soudní i správní pravomoc) v nových provinciích se podílel Nejvyšší justiční úřad spolu s Dvorskou kanceláří.¹⁰¹

Poznámky

- ¹ HAIMERL, Franz Xaver: Die Lehre von den Civilgerichtsstellen in den deutschen und italienischen Ländern des österreichischen Kaiserstaates. I–II. Wien, 1834, 1835; HELFERT, Joseph: Versuch einer systematischen Darstellung der Jurisdictionsnorm für die deutschen und italienischen Provinzen des österreichischen Kaiserstaates. Wien, 1828; SCHOPF, Franz Joseph: Die organische Verwaltung der Provinz Böhmen und die landesverfassungsmäßigen Verhältnisse der Bewohner als Einleitung zur politischen Gesetzkunde. Prag, 1847; STUBENRAUCH, Moritz von: Handbuch der in den nicht ungarischen Provinzen des österreichischen Kaiserstaates und bei dem österr. Militärkörper geltenden Jurisdictionsnormen sammt den bis auf die neueste Zeit darüber erflossenen Declarationen. Wien, 1843; HUFNAGEL, Carl – SCHEURLEN, Carl: Die Gerichtsverfassung der teutschen Bundesstaaten. Teil 1. Tübingen, 1829.
- ² d'ELVERT, Christian: Zur Oesterreichischen Verwaltungs-Geschichte mit besonderer Rücksicht auf die böhmischen Länder. Brünn, 1880; DOMIN-PETRUSHEVECZ, Alphons von: Neuere österreichische Rechtsgeschichte. Wien, 1869; BEIDTEL, Ignaz: Geschichte der österreichischen Staatsverwaltung 1740–1848. I–II. Innsbruck, 1896, 1898.
- ³ ŠOLLE, Václav: Civilní soudnictví předběžnové v českých zemích. In: Sborník archivních prací 10, 1960, č. 1, s. 111–145; týž: Trestní soudnictví předběžnové v českých zemích. In: Sborník archivních prací 12, 1962, č. 1, s. 87–142.
- ⁴ SCHELLE, Karel – SCHELLEOVÁ, Ilona a kol.: Soudnictví (historie, současnost a perspektivy). Praha, 2004; SCHELLE, Karel a kol.: Stát a právo v době Metternichově. Brno, 2009.

- 5 NIEDERMAYR, Monika: Die Rechtsprechung der Obersten Justizstelle und Einführung des Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches. In: 200 let Všeobecného občanského zákoníku (edd. DVORÁK, Jan – MALÝ, Karel a kol.). Praha, 2011, s. 258–265.
- 6 Výčet uvedený v této kapitole je pouze demonstrativní. Existovaly i další instituce se soudní pravomocí, např. soud řádu německých rytířů, který byl dle § 15 patentu z 28. června 1840 (č. 451 sb. j. z.) příslušný pro některé úkony při projednávání pozůstalosti po členech řádu.
- 7 Na tomto místě je vhodné připomenout si podobu administrativního rozdělení monarchie v předmětném období (po roce 1822): Zemská vláda ve Vídni – Rakousy pod Enží (4 kraje, respektive čtvrtě), Zemská vláda v Linci – Rakousy nad Enží (4 kraje) a Solnohradsko, Gubernium ve Štýrském Hradci – Štýrsko (5 krajů), Gubernium v Lublani – Kraňsko (3 kraje) a Korutany (2 kraje), Gubernium v Terstu – Přímoří (Gorice, Istrie a Terst), Gubernium v Innsbrucku – Tyrolsko s Vorarlberskem (7 krajů), Gubernium v Praze – Čechy (16 krajů), Gubernium v Brně – Morava (6 krajů) a Slezsko (2 kraje), Gubernium ve Lvově – Halič s Bukovinou (19 krajů), Gubernium v Zadaru – Dalmácie. Lombardsko-Benátsko bylo spravováno gubernií v Miláně (9 provincií) a Benátkách (8 provincií). Součástí monarchie bylo rovněž Uhersko s Chorvatskem a Slavonií (místodržitelství v Budíně), Sedmihradsko (Kluž) a vojenská hranice (spravována vojenskými velitelskými v Záhřebu, Petrovaradinu, Temešváru a Sibini). HUFNAGEL, C. – SCHEURLÉN, C.: Die Gerichtsverfassung, 1. Teil, s. 47 a násl.
- 8 Samostatnou kategorií tvořilo Velkovévodství Krakovské, tj. v roce 1846 Rakouskem anektované území svobodného města Krakov. Tuto oblast se podařilo plně začlenit do rakouského justičního systému až v roce 1855. MAASBURG, Friedrich von: Geschichte der obersten Justizstelle in Wien (1749–1848). Prag, 1879, s. 50–51.
- 9 Jednalo se o střední Chorvatsko jižně od Sávy, Rjeka a uherské přímoří. K organizaci soudnictví v ilyrském Chorvatsku viz DOMIN-PETRUSHEVECZ, A.: Neuere österreichische Rechtsgeschichte, s. 233–234.
- 10 ŠOLLE, V.: Civilní soudnictví předběžnové, s. 115 a 116.
- 11 Vojenskými osobami byly zejména osoby ve vojenské službě (vojáci, námořníci a gardisté), zaměstnanci některých vojenských úřadů a ústavů, vysloužilí důstojníci, vojenský lékařský a duchovní personál, vojenští stavitelé, zaměstnanci zásobování, ženy, děti, sirotci a vdovy těchto osob, obyvatelé vojenské hranice a další.
- 12 HAIMERL, F.: Die Lehre, 1. Teil, s. 69–74; ŠOLLE, V.: Civilní soudnictví předběžnové, s. 14–15.
- 13 Dekret z 10. června 1844 (č. 812 sb. j. z.).
- 14 Jak název napovídá, původně platil pouze pro Západní Halič. V roce 1807 byla jeho působnost rozšířena na celou Halič a v letech 1814–1816 byl zaváděn i v dalších zemích. Byl důkladnější a propracovanější, obsahoval mimořádná řízení. Viz KNOĚL, Vilém – JÁNOŠÍKOVÁ, Petra: Kodifikace a vývoj občanského práva procesního v 18. a 19. století. In: Rakousko-uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku. Sborník příspěvků k 140. výročí rakousko-uherského vyrovnání (edd. SCHELLE, K. – VOJÁČEK, K.). Ostrava 2007, s. 100–107.
- 15 HAIMERL, F.: Die Lehre, 1. Teil, s. 4.
- 16 Jednalo se zejména o tyto jurisdikční normy:
- a) pro Rakousy pod Enží z 27. září 1783 (č. 192 sb. j. z.),
 - b) pro Čechy z 11. února 1784 (č. 237 sb. j. z.),
 - c) pro Korutany z 11. února 1784 (č. 238 sb. j. z.), dále dvorní dekret z 20. září 1814 (č. 1102 sb. j. z.),
 - d) pro Kraňsko z 27. února 1784 (č. 246 sb. j. z.), dále dvorní dekret z 20. září 1814 (č. 1102 sb. j. z.),
 - e) pro Moravu a Slezsko z 5. března 1784 (č. 257 sb. j. z.),
 - f) pro Halič z 9. dubna 1784,
 - g) pro Štýrsko z 21. dubna 1784 (č. 281 sb. j. z.),
 - h) pro Přímoří z 9. května 1784 (č. 283 sb. j. z.), dále patent z 19. ledna 1758 a dvorní dekrety z 20. září 1814 (č. 1102 sb. j. z.) a 4. května 1816 (č. 1240 sb. j. z.),
 - ch) pro Rakousy nad Enží z 24. května 1784 (č. 294 sb. j. z.), dále dvorní dekrety ze 4. července 1818 (č. 1472 sb. j. z.) a 30. listopadu 1819 (č. 1630 sb. j. z.),
 - i) pro Tyrolsko s Vorarlberskem z 27. května 1784 (č. 295 sb. j. z.), dále dvorní dekret z 14. března 1817 (č. 1325 sb. j. z.),
 - j) pro Lombardsko-Benátsko z 29. září 1819, dále Nuovo sistema per l'amministrazione della giudisia presso le prime istanze z 3. února 1818,
 - k) pro Dalmácii z 10. září 1827 (č. 2303 sb. j. z.),
 - l) pro Solnohradsko z 8. listopadu 1817 (č. 1460 sb. j. z.), 4. července 1818 (č. 1471 a 1473 sb. j. z.) a 30. listopadu 1819 (č. 1630 sb. j. z.).
- Viz STUBENRAUCH, M.: Handbuch, s. XI–XIII.
- 17 Jako příklad zmíňme instrukci pro dalmatské préture (Instruzioni per le imp. reg. Preture) z roku 1829 nebo instrukci pro haličské komorníky (Instruction für die galizischen Gränzkammerer) z 3. listopadu 1801.
- 18 Např. josefínský konkursní řád z 1. května 1781 (č. 14 sb. j. z.), patent z 22. února 1791 (č. 115 sb. j. z.), dvorský dekret z 11. ledna 1819 (č. 1535 sb. j. z.) o řízení ve věcech adopcí a legitimací, dvorský dekret z 23. srpna 1819 (č. 1595 sb. j. z.) o řízení v manželských věcech, dvorský dekret z 7. května 1839 (č. 358 sb. j. z.), zákon o civilním řízení ve věcech menšího významu z 24. října 1845 (č. 906 sb. j. z.) a jiné.

- 19 Jurisdikční normy pro vojsko ze 17. srpna 1740, 18. listopadu 1745, 5. června 1754, 31. prosince 1762 a pro vojenské námořnictvo z 10. září 1824 (dvorský dekret z 3. prosince 1824, č. 2054 sb. j. z.).
- 20 Např. patent z 31. prosince 1762, dvorské dekrety ze 4. května 1816 (č. 1240 sb. j. z.) a 30. listopadu 1829 (č. 1680 sb. j. z.).
- 21 Přehled místních soudů ve starých provinciích dle C. Hufnagela a C. Scheurlena:
- Rakousy pod Enží – Magistrát ve Vídni, 37 dalších magistrátů, 481 patrimoniálních soudů (s různými názvy jako Ortsgericht, Justizamt, Hofgericht, Stiftgericht).
 - Rakousy nad Enží (bez Innské čtvrti) – Městský a zemský soud v Linci, 26 magistrátů měst a trhů, 247 patrimoniálních soudů.
 - Štýrsko – Magistrát ve Štýrském Hradci, magistráty 16 měst a 40 trhů, 878 patrimoniálních soudů.
 - Celovecký kraj (Korutany) – Městský a zemský soud v Celovci (Klagenfurt), 130 patrimoniálních soudů (Landgerichtsherrschaften).
 - Čechy – Magistrát v Praze, 168 magistrátů, 963 justičních úřadů.
 - Morava a Slezsko – 67 magistrátů, 490 patrimoniálních soudů.
 - Halič – 65 magistrátů a 2532 patrimoniálních soudů, městský a zemský soud v Černovicích (Černivci), distriktní soud v Suceavě (Suczawa).
- HUFNAGEL C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 50–62. Přehled místních soudů starých i nových provincií uvádí i HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 3 a 4. Je potřeba upozornit, že uváděná čísla se mnohdy podstatně liší. K vývoji soudnictví ve starých provinciích viz také BEIDTEL, I.: Geschichte der österreichischen Staatsverwaltung, 2. Band, s. 263–266.
- 22 Např. městské a zemské soudy v Linci a Celovci. Zajímavá situace panovala v Bukovině, kde civilní jurisdikci vykonávaly městský a zemský soud v Černovicích a distriktní soud v Suceavě. STUBENRAUCH, M.: Handbuch s. 284–286. K organizaci soudnictví v Bukovině viz rovněž DOMIN-PETRUSHEVECZ, A.: Neuere österreichische Rechtsgeschichte, s. 242–243 a 245.
- 23 Označení „plně regulované“ a „syndikalizované“ i typologie magistrátů jsou převzaty z ŠOLLE, V.: Civilní soudnictví předběžnové, s. 125–126. Je potřeba upozornit, že jiní autoři užívají termíny „organizovaný“ a „regulovaný“ v poněkud odlišném významu, např. HAIMERL, F.: Die Lehre, 1. Teil, s. 41–43.
- 24 Jmenování zkoušených radů bylo v Haliči zavedeno dvorským dekretem z 30. ledna 1805 (č. 710 sb. j. z.), v ostatních zemích pak dvorským dekretem z 1. dubna 1808 (č. 838 sb. j. z.).
- 25 Soud se v tomto případě skládal ze starosty, syndika a alespoň tří nezkušených radů. Každý magistrát musel dále zaměstnávat alespoň jednoho písaře a jednoho sluhu.
- 26 Jednalo se o soudy příslušné pro vídeňská předměstí, kde řešily méně významné věci. U těchto soudů byl užíván ústní proces. HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 6 až 8. Ohledně magistrátů ve Vídni je potřeba dále poznamenat, že v letech 1838–1841 byla provedena jeho reforma, na jejímž základě byl de facto rozdělen na tři instituce (magistrát, civilní soud a kriminální soud).
- 27 Mohl jím být sám majitel, pokud splňoval příslušné podmínky.
- 28 ŠOLLE, V.: Civilní soudnictví předběžnové, s. 119–129.
- 29 Přehled místních soudů v nových provinciích dle C. HUFNAGELA a C. SCHEURLENA (viz výše):
- Innská čtvrť (součást Horních Rakous) – 8 zeměpanských samosoudů (Pflegerichte) a několik patrimoniálních soudů.
 - Solnohradsko – Městský a zemský soud v Salcburku, 22 zeměpanských samosoudů (Pflegerichte), tři patrimoniální soudy.
 - Tyrolsko s Vorarlberskem – Městský a zemský soud v Innsbrucku, kolegiální soudy v Tridentu, Bolzanu a Roveretu, 60 zeměpanských samosoudů (Landgerichte), 28 patrimoniálních soudů (Landgerichte).
 - Villašský kraj (součást Korutan) – 14 okresních soudů.
 - Přímoří – Městské a zemské soudy v Terstu, Gorici (Görz) a Rovinji (Rovigno), pretúra v Terstu, okresní soudy patrimoniální i zeměpanské.
 - Kraňsko – Městský a zemský soud v Lublani, 39 okresních soudů (zeměpanských i patrimoniálních).
- 30 Jednalo se tedy zároveň o orgány veřejné správy s tzv. politickou i policejní pravomocí. Ve správních záležitostech byly přímo podřízeny příslušnému krajskému úřadu a zemské vládě. V rámci politické pravomoci jim náleželo trestání těžkých policejních přestupků.
- 31 Počet patrimoniálních soudů v nových provinciích však v průběhu času klesal. Např. v roce 1848 v Tyrolsku fungovaly jen 4 patrimoniální soudy oproti 70 zeměpanským samosoudům. DOMIN-PETRUSHEVECZ, A.: Neuere österreichische Rechtsgeschichte, s. 231.
- 32 Bolzano, Trident, Rovereto a do roku 1826 Feldkirch. K těmto soudům viz DOMIN-PETRUSHEVECZ, A.: Neuere österreichische Rechtsgeschichte, s. 226 a 229–230.
- 33 Pozemkové knihy vedly magistráty nebo vrchnost. HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 84.
- 34 Viz DOMIN-PETRUSHEVECZ, A.: Neuere österreichische Rechtsgeschichte, s. 214–238; BEIDTEL, I.: Geschichte der österreichischen Staatsverwaltung, 2. Band, s. 237–242 a 263–266; HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 11–22; HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 77–81.
- 35 Lombardsko-Benátsko – Tribunály a městské pretúry (Milán, Benátky, Mantova, Brescia, Cremona, Bergamo, Como, Sondrio, Pavia, Lodi, Padova, Vicenza, Verona, Treviso, Udine, Belluno, Rovigo). Venkovských pretúr k roku 1818 bylo 149 (Lombardie 68, Benátsko 81), posléze byl jejich počet redukován na 133 (Lom-

- bardie 64, Benátsko 69). Dalmácie – 4 kolegiální soudy, 21 préteur. HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 4, 22–25 a 128–129; DOMIN-PETRUSHEVECZ, A.: Neuere österreichische Rechtsgeschichte, s. 246–250; důvodová zpráva k nařízení z 3. ledna 1851 (č. 9 ř. z.).
- 36 S civilní i kriminální pravomocí. Záležitosti politické měl v těchto městech na starosti „politický“ préteur.
- 37 Přímoří (Terst, Gorice, Rovinj), Halič (Lvov, Tarnov, Stanislav, Černovice) a Slezsko (viz dále).
- 38 Jednalo se o delegované úředníky haličských zemských soudů, kteří ve svých okresech vykonávali některé soudní úkony (např. exekuce, výslechy svědků, pozůstalosti). Důvodem bylo urychlení řízení v místech vzdálenějších od sídla soudu.
- 39 V případech, že v dané zemi bylo více zemských soudů, byl pro záležitosti fisku příslušný zemský soud hlavního města.
- 40 Vídeňský zemský soud byl příslušný pro Rakouskou národní banku a některé pojišťovací a penzijní ústavy. V případě pražského zemského soudu nelze zapomenout na lenní agendu, na agendu svobodnickou a na Českou (požární) pojišťovnu. Zemský soud v Brně měl na starosti rovněž svobodnickou agendu a agendu tzv. nižších stavů (status minores) ve Slezsku, rovněž vystupoval jako stálá delegace slezských knížecích zemských soudů. Zemský soud ve Lvově byl příslušný pro tamní penzijní institut a městský a zemský soud v Salcburku pro tzv. Saalforste (bavorské lesy na rakouském území).
- 41 Vídeň, Praha, Brno, Lvov, Stanislav (Ivano-Frankivsk), Tarnov (Tarnów), Štýrský Hradec.
- 42 Linec, Salcburk, Černovice, Celovec, Lublaň, Terst, Gorice, Rovinj, Innsbruck. Je vhodné se zastavit u lineckého soudu, neboť se jednalo o jeden z mála soudů tohoto druhu v rámci tzv. starých provincií. Zemský soud v Linci vznikl roku 1783, roku 1793 byl spojen se zemskou vládou, teprve v roce 1821 vznikl městský a zemský soud. Uvažovalo se i o transformaci zemského soudu v Brno na městský a zemský soud, k čemuž ovšem nedošlo. DOMIN-PETRUSHEVECZ, A.: Neuere österreichische Rechtsgeschichte, s. 214.
- 43 Viz HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 25–28 a 130–152; HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 97–125.
- 44 HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 126 až 130.
- 45 ŠOLLE, V.: Civilní soudnictví předbřeznové, s. 139.
- 46 ŠALAK, Boris: Všeobecný apelační soud v Praze. In: Právněhistorické studie, 44, č. 1. Praha 2014, s. 99–100.
- 47 HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 34–38, 174–181; HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 153–159.
- 48 Jáchymov – loketský, žatecký a litoměřický kraj, Příbram – berounský, rakovnický, prácheňský a kouřimský kraj, Kutná Hora – čáslavský, chrudimský, boleslavský, bydžovský, hradecký, táborský a budějovický kraj, Morava a Slezsko, Stříbro – plzeňský a klatovský kraj, Steyer (Štýr) – Rakousy a Solnohradsko, Leoben (Lubno) – Štýrsko, Celovec – Korutany, Kraňsko a Přímoří, Hall – Tyrolsko s Vorarlberskem, Vělička (Wieliczka), Sambor (Sambir) a Stanislav (od roku 1833, do té doby Bohorodzan, po roce 1843 pak Kolomyja).
- 49 HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 28–31, 153–160; HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 142–153; ŠOLLE, V.: Civilní soudnictví předbřeznové, s. 132–137.
- 50 Soudy směněčné a obchodní spojené s magistráty: Praha, Brno, Opava, Lvov, Brody, Štýrský Hradec. Soudy směněčné a obchodní spojené s městskými a zemskými soudy: Linec, Salcburk, Celovec, Lublaň, Gorice, Rovinj, Innsbruck. Soudy směněčné spojené se zeměpanskými sborovými soudy: Trident, Rovereto, Bolzano, přičemž tyto soudy byly příslušné jen pro směněčné záležitosti (HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 141–142). V Lombardsku-Benátsku byly směněčné a obchodní soudy spojeny s tribunály, s výjimkou Benátek a Milána.
- 51 Soudy v Terstu a Vídně měly nadto některé další zvláštní pravomoci.
- 52 Zajímavá byla situace ve Lvově a v Brodech, kde přísedícími museli být vždy dva křesťané a dva židé.
- 53 Tento soud zasedal během trvání trhu. Jakožto první instancí se skládal z konzula (představeného) a dvou radů (voleni z řad místních obchodníků), tržního kancléře (zkoušený soudce), aktuára, kancelistů a pedelů. Mimo trvání trhu byla jmenována tzv. deputace, která však vyřizovala pouze záležitosti nesnoucí odkladu. Tento soud nadto rozhodoval ve druhé instanci o vlastních prvoinstančních rozhodnutích, přičemž ve druhé instanci se skládal z konzula, dvou radů, tržního kancléře, aktuára, pedela a práva znalého přísedícího. HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 34 a 45.
- 54 HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 32–34, 161–174; ŠOLLE, V.: Civilní soudnictví předbřeznové, s. 137–139.
- 55 V rámci josefínských reformy soudnictví v letech 1782–1783 byly zřízeny následující všeobecné apelační soudy:
- Všeobecný apelační soud ve Vídni pro Rakousy nad i pod Enží.
 - Všeobecný apelační soud v Praze pro Čechy.
 - Všeobecný apelační soud v Celovci pro Štýrsko, Korutany, Kraňsko, Přímoří, Tyrolsko a Vorarlbersko.
 - Všeobecný apelační soud ve Freiburgu (spojený se zemskou vládou) pro hrabství Falkenstein a rakouská území v jihozápadním Německu (Vorderösterreich), existence tohoto soudu však trvala pouze do roku 1787.
 - Všeobecný apelační soud v Brně pro Moravu a Slezsko.
 - Všeobecný apelační soud v Lvově pro Halič s Bukovinou.
- Roku 1791 ztratil všeobecný apelační soud v Celovci působnost nad Tyrolskem a Vorarlberskem ve prospěch nově zřízeného soudu v Innsbrucku, který byl zároveň třetí instancí pro Lichtenštejnské knížectví. Roku 1817 vznikl všeobecný apelační soud v Rijece pro Přímoří, roku 1822 byl opět sloučen se soudem v Celovci. Jen

- krátce existoval všeobecný apelační soud v Krakově (založený roku 1796) pro západní Halič. Solnohradsko náleželo po svém připojení k Rakousku pod soud ve Vídni. Roku 1815 byly zřízeny všeobecné apelační soudy v Benátkách a Miláně, téhož roku byl zřízen všeobecný apelační soud pro Dalmácii v Zadaru.
- 56 ŠALAK, B.: Všeobecný apelační soud v Praze, s. 80–111.
- 57 Hofcomission in Justizgesetzsachen. Jednalo se o konzultativní orgán, který se vyjadřoval k návrhům nové legislativy. Císař jmenoval členy této rady z řad vysokých státních úředníků a učenců.
- 58 Z toho ve Veroně: Vicepresident. 10 radů, 2 sekretáři, 2 radní protokolisté, ředitel podatelny s kancelistou, ředitel expeditu s 6 kancelisty, ředitel registratury s 3 registry. Viz instrukce pro senát ve Veroně z 13. září 1816 (č. 1282 sb. j. z.). HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 47–48.
- 59 Viz MAASBURG, F.: Geschichte der obersten Justizstelle; HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 46–48, 253; HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 215–220; ŠOLLE, V.: Civilní soudnictví předbřeznové, s. 143–144. Nejvyšší justiční úřad byl kromě své vnitrostátní pravomoci zároveň jedním z rozhodčích soudů německého spolku (Bundesausträginstanzen).
- 60 Kriminální soudy rovněž stihaly těžké policejní přestupky, pokud byly trestány tělesným trestem nebo vězením a byly-li spáchány v souběhu se zločinem. Nadto stihaly i morové přečiny dle patentu z 21. května 1805 (č. 731 sb. j. z.), nepřislušely-li jiným (zejména státním) soudům. HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 264–266.
- 61 Pro stíhání těžkých policejních přestupků byly v první instanci příslušné politické úřady soudní. Ve starých provinciích se jednalo zejména o řádně obsazené magistráty, vrchnostenské úřady a v hlavních městech zemí (od 1806) o policejní ředitelství. V nových provinciích tuto funkci nadto zastávaly i místní zeměpanské úřady. Politický úřad soudní musel být obsazen alespoň jedním soudcem a aktuárem. Soucem mohl být muž starší 24 let, který vykonal příslušnou zkoušku před guberniem. Posléze se požadovalo i složení judičiální zkoušky. Pro usnášení se vyžadovala rovněž přítomnost dvou přísedících. V některých případech bylo rozsudk potřeba předložit ke schválení krajskému úřadu. Měl-li krajský úřad k rozsudku námitky, věc postoupil guberniu. V některých závažných případech musel rozsudek vždy putovat skrze krajský úřad ke guberniu a odtud ke spojené dvorské kanceláři. Hlavním opravným prostředkem byl rekurz. O rekurzech rozhodovalo gubernium, o rekurzech proti rozsudkům, které prošly revizí gubernia, rozhodovala spojená dvorská kancelář. Dalším možným opravným prostředkem byla žádost o milost. Stíhání deliktů, které nebyly zločiny ani těžkými policejními přestupky, příslušelo tzv. policejním úřadům, což většinou opět byly magistráty, vrchnosti, policie a podobně. ŠOLLE, V.: Trestní soudnictví předbřeznové, s. 128 a následující.
- 62 Zde je slovo patrimoniální použito v širším slova smyslu zahrnujícím magistráty i vrchnostenské soudy, tedy patrimoniální soudy v užším slova smyslu.
- 63 Trestní řízení dle Franciscany bylo založeno na důsledném uplatnění inkvizičního principu, tajného a písemného řízení a zákonné teorie důkazní. První fází kriminálního řízení bylo předběžné vyšetřování, tedy pátrání po zločinu, respektive po zločinci. Její součástí bylo zatčení podezřelého, jeho předběžný výslech, právoplatné obvinění a předání řádnému, místně příslušnému, kriminálnímu soudu první instance. Postup řízení pokračoval řádným vyšetřováním, jehož cílem bylo získání podkladů pro nalézací řízení (výslechy svědků, konfrontace). Na jeho počátku byl podezřelý většinou vzat do vyšetřovací vazby. V rámci tohoto vyšetřování byl proveden řádný výslech obviněného. Řízení (i výslech) vedl soudní komisař, výslechu museli být přítomni dva laičtí přísedící soudu jako svědkové. Komisař vedl jako podklad pro soudece-referenta zvláštní deník, tzv. deník vyšetřovance. Třetí fází řízení bylo řízení nalézací. Podkladem rozhodování soudu byl deník vyšetřovance a další písemné důkazy. Pokud nebyl soud v této fází řízení řádně obsazen, musel být (§ 419) případ delegován na kriminální soud zemského hlavního města, případně na jiný kriminální soud. Vynesení rozsudku mělo nastat do osmi dnů od uzavření vyšetřování (§ 421), tato lhůta mohla být prodloužena maximálně na třicet dnů. Rozsudek mohl znít na zproštění viny (prokázaná nevína, zakládal překážku res iudicata), odsouzení (konstatování viny a uložení trestu) nebo na ukončení vyšetřování pro nedostatek důkazů. Pokud se nejednalo o rozsudek podléhající schválení vyšší instancí, musel být rozsudek odsouzenému bezodkladně oznámen. ŠOLLE, V.: Trestní soudnictví předbřeznové, s. 87–127.
- 64 § 10 a § 389 první části Franciscany. Na základě dvorního dekretu z 9. února 1822 (č. 1836 sb. j. z.) platilo, že o trestu smrti a doživotí se rozhodovalo u prvoinstančních soudů v plném radním shromáždění.
- 65 § 221 první části Franciscany. Dvorským dekretem z 6. srpna 1818 (č. 1484 sb. j. z.) bylo stanoveno, že výše uvedené osoby mohly ve svých obvodech stíhat i zeměpanské kriminální kolegiální soudy. Tento oddíl o kriminálních soudech je zpracován zejména na základě práce V. Šolleho (viz výše).
- 66 § 500 a násl. první části Franciscany. Stanné právo bylo vyhlašováno v případě vzbouření nebo v případě neobyčejného rozmnožení vražd, loupeží a žhářství. V případě vzbouření vyhlašovala stanné právo zemská vláda s všeobecným apelačním soudem, v případě nebezpečí z prodlení krajský úřad. Stanné právo mohl vyhlásit i Nejvyšší justiční úřad po dohodě se spojenou dvorskou kanceláří, a to v případech rozšíření vražd, loupeží a žhářství. Provedení stanného práva měl na starosti krajský úřad. Stanný soud se skládal z pěti kriminálních soudců jmenovaných krajským hejtmanem a písaře.
- 67 Přehled kriminálních soudů ve starých i nových provinciích dle C. Hufnagela a C. Scheurlena:
- Rakousy pod Enží – Magistrát ve Vídni a 21 dalších magistrátů zeměpanských měst a trhů, 200 patrimoniálních soudů (jen vyšetřování).
 - Rakousy nad Enží (bez Innské čtvrti) – Městský a zemský soud v Linci a 6 magistrátů zeměpanských měst, 80 patrimoniálních soudů (jen vyšetřování).

- c) Innská čtvrt' – 8 zeměpanských samosoudů pro celé vyšetřování, nalézací řízení prováděl městský a zemský soud v Linci.
- d) Solnohradsko – Městský a zemský soud v Salcburku, 6 pověřených zeměpanských samosoudů (jen vyšetřování).
- e) Štýrsko – Magistrát ve Štýrském Hradci, 3 zeměpanští kriminální soudci (Bannrichter), 22 magistrátů a 99 patrimoniálních soudů (viz hlavní text).
- f) Villašský kraj (Korutany) – Městský a zemský soud v Celovci
- g) Celovecký kraj (Korutany) – Městský a zemský soud v Celovci, 5 samostatných patrimoniálních soudů (Landgerichte), 26 patrimoniálních soudů podřízených soudu v Celovci.
- h) Kraňsko – Městský a zemský soud v Lublani.
- ch) Přímoří – Městský a zemský soud v Terstu (kriminální soud hl. města země), městské a zemské sudy v Gorici a Rovinj.
- i) Tyrolsko s Vorarlberskem – Městský a zemský soud v Innsbrucku, kolegiální soudy v Tridentu, Bolzanu a Roveretu, soudy ve Feldkirch, Bludenz a Bregenz, 12 dalších pověřených zeměpanských samosoudů (jen vyšetřování).
- j) Čechy – Magistráty: Mladá Boleslav, Jičín, Nový Bydžov, Chrudim, Tábor, Pelhřimov, České Budějovice, Písek, Klatovy, Plzeň, Loket, Cheb, Zatec, Litoměřice, Praha, Kutná Hora, Hradec Králové, Rakovník, Chomutov, Most.
- k) Morava a Slezsko – Magistráty v Brně, Znojmě, Jihlavě, Olomouci, Kroměříži, Uherském Hradišti, Těšíně a Opavě, knížecí soud na Jánském Vrchu, magistráty v Míkulově a Novém Jičíně (jen vyšetřování).
- l) Halič s Bukovinou – Zeměpanské kriminální soudy ve Lvově, Samboru, Stanislavi, Vižnici (Vyžnycja), Rešově (Rzeszów) a Černovicích.
- HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 295–309. Další přehled kriminálních soudů tentokrát dle stavu v roce 1848 podává WÜRTH, Joseph von: Die österreichische Strafproceßordnung vom 17. Jänner 1850. Erläutert und in Vergleichung mit der Gesetzgebung des Auslandes. Wien, 1851, s. 77–78.
- ⁶⁸ Například pokud srovnáme počet kriminálních soudů v Čechách a v rakouských zemích náležejících mezi staré provincie. Vysvětlení je poměrně jednoduché. V Čechách proběhla redukce hrdelních soudů již v době tereziánské, kdežto v uvedených rakouských zemích neproběhla vůbec.
- ⁶⁹ Např. kriminální senát vídeňského magistrátu se skládal ze zástupce starosty, 21 radů, 2 sekretářů, 2 radních protokolistů, 12 aktuárů, 11 provizorních aktuárů, kancelistů a sluhů. HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 296.
- ⁷⁰ Na tomto místě je vhodné zmínit dvorský dekret z 6. února 1845 (č. 867 sb. j. z.), kterým byly náklady kriminálních soudů v Čechách prohlášeny za zeměpanské. K výše uvedenému přehledu kriminálních soudů v Čechách je vhodné uvést, že na základě dvorského dekretu z 8. ledna 1847 (č. 1018 sb. j. z.) byl kriminální soud v Pelhřimově sloučen se soudem v Táboře.
- ⁷¹ Dvorský dekret z 13. ledna 1804 (č. 646 sb. j. z.). JENULL, Sebastian: Das oesterreichische Criminalrecht nach seinen Gründen und seinem Geiste. 3. Teil. Wien 1837, s. 5.
- ⁷² Dvorní dekret z 1. května 1830 (č. 2462 sb. j. z.).
- ⁷³ V případech nesvobodných soudů měl zemský soud k provedení řádného vyšetřování případ delegovat na zeměpanského samosoudce nebo na soudce nesvobodného soudu. Nalézací řízení vždy prováděl zemský soud.
- ⁷⁴ DOMIN-PETRUSHEVECZ, A.: Neuere österreichische Rechtsgeschichte, s. 310; JENULL, S.: Das oesterreichische Criminalrecht, 3. Teil, s. 5–8.
- ⁷⁵ V Korutanech došlo k zrušení zbývajících patrimoniálních kriminálních soudů v roce 1848. WÜRTH, J.: Die österreichische Strafproceßordnung, s. 76–78.
- ⁷⁶ Zdánlivou výjimku z tohoto pravidla představovaly zeměpanské Landgerichte Feldkirch, Bludenz a Bregenz, které byly nalézacími soudy. Jejich soudní personál byl však z tohoto důvodu rozšířen. Viz DOMIN-PETRUSHEVECZ, A.: Neuere österreichische Rechtsgeschichte, s. 227–228 a 230.
- ⁷⁷ Venkovské přetury zastávaly pravomoc politických úřadů soudních. V hlavních městech provincií tuto funkci do roku 1832 zastávaly orgány zvané Giudicature politiche. Po jejich zrušení vykonávaly politickou pravomoc soudní městské přetury. K situaci v Lombardsku-Benátsku viz důvodová zpráva k nařízení z 3. ledna 1851 (č. 9 ř. z.).
- ⁷⁸ ŠALAK, B.: Všeobecný apelační soud, s. 95 a 96. Pravomoc vrchních kriminálních soudů byla nadto dále poněkud rozšířena dvorními dekrety z 25. června 1808 (č. 849 sb. j. z.), 25. listopadu 1815 (č. 1191 sb. j. z.), 27. listopadu 1816 (č. 1297 sb. j. z.), 2. srpna 1819 (č. 1588 sb. j. z.) a zejména morovým patentem z roku 1805 (viz výše). Vrchní kriminální soudy taktéž posuzovaly dle dvorního dekretu z 29. května 1818 (č. 1461 sb. j. z.) případná kriminální jednání vrchnostenských hospodářských úřadů.
- ⁷⁹ MAASBURG, F.: Geschichte der obersten Justizstelle; ŠOLLE, V.: Trestní soudnictví předbřeznové, s. 116–119; ŠALAK, B.: Všeobecný apelační soud, s. 95 a 96.
- ⁸⁰ Toto omezení neplatilo pro vojenskou hranici.
- ⁸¹ HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 39–42; HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 161–193.

- ⁸² Jednalo se o majitele/velitele pluků, velitele pluků hraničářské pěchoty, velitele dělostřelectva (Generalartilleriedirector), kapitány gardy, velitele ženistů (Geniecorpsdirector), ředitele vojenské akademie ve Vídeňském Novém městě, představené invalidoven, velitele námořnictva, velící generály generálních velitelství, velící generály v poli, magistráty některých obcí vojenské hranice a další.
- ⁸³ Výčet v HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 184–187.
- ⁸⁴ Verona (od roku 1826, předtím Milán a Padova), Zadar, Budín, Petrovaradín, Záhřeb, Temešvár a Sibiň (Sibiu, Hermannstadt).
- ⁸⁵ Vídeň, Štýrský Hradec, Praha, Brno, Lvov.
- ⁸⁶ §§ 60 a 77 první části Franciscany, HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 320.
- ⁸⁷ Respektive rozšířenou jurisdikci nad dalšími kategoriemi vojenských osob. S jistou mírou zjednodušení by šlo říci, že trestním soudům při generálních velitelství podléhaly ty osoby, které v občanskoprávních věcech podléhaly pod iudicia delegata.
- ⁸⁸ HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 315–361. BERGMAYR, Ignaz Franz: Handbuch zu dem peinlichen Verfahren bei der k. k. österreichischen Armee und in den Militärgränzen. Wien 1812, s. 83–125.
- ⁸⁹ Viz dvorský dekret z 30. září 1815 (č. 1178 sb. j. z.). Druhým stupněm v rámci soustavy vojenských soudů byla zprvu přímo Dvorská rada válečná. Vojenský apelační soud ve Vídni byl založen roku 1802 (dvorský dekret z 12. listopadu 1802) s účinností od 1. ledna 1803. Roku 1815 byl sloučen s Všeobecným apelačním soudem vojenské hranice v Petrovaradíně ve Všeobecný vojenský apelační soud ve Vídni. Všeobecný apelační soud vojenské hranice v Petrovaradíně vznikl roku 1810 sloučením vojenských apelačních soudů v Petrovaradíně, Záhřebu a Sibiňi. Viz HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 45–46; HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 211–214.
- ⁹⁰ HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 46.
- ⁹¹ HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 344–348. BERGMAYR, I.: Handbuch zu dem peinlichen Verfahren, s. 125–136.
- ⁹² HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 48–49; HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 220–221, 353–356.
- ⁹³ Dvorské dekrety z 14. října 1785 (č. 481 sb. j. z.) a 14. června 1815 (č. 1159 sb. j. z.). HAIMERL, F.: Die Lehre, 2. Teil, s. 38–39, 181–184, HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 159–161.
- ⁹⁴ Viz § 516 zákona. Jednalo se obecně o přestupky s vyšší pokuty do 100 zlatých a o přestupky, které nebylo nutno projednávat v režimu trestního řízení důchodkového.
- ⁹⁵ Obecně řečeno se jednalo o přestupky, za které bylo možno udělit pokutu do 1000 zlatých (tato hranice byla nejvyšším rozhodnutím z 14. října 1843 zvýšena na 3000 zlatých) a o přestupky trestané vězením do tří měsíců.
- ⁹⁶ §§ 517–519 a §§ 794–799 trestního zákona důchodkového. JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan: Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost. Praha 2005, s. 156–157; MAASBURG, F.: Geschichte der obersten Justizstelle, s. 48–49; VESELÝ, František: Všeobecný slovník právní: příruční sborník práva soukromého i veřejného zemí na radě říšské zastoupených: se zvláštním zřetelem na nejnovější zákonodárství a poměry právní země koruny české. Díl V. Praha, 1899, s. 282–285; ŠOLLE, Václav: Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. I. část. In: Sborník archivních prací, 18, č. 1. Praha, 1968, s. 105.
- ⁹⁷ VESELÝ, F.: Všeobecný slovník právní, díl III., s. 119–122; SCHMIDT VON BERGENHOLD, Johann Ferdinand: Geschichte der Privatrechts-Gesetzgebung und Gerichtsverfassung im Königreiche Böhmen von den ältesten Zeiten bis zum 21. September 1865. Prag, 1866, s. 439.
- ⁹⁸ K situaci před rokem 1827 viz ŠALAK, B.: Všeobecný apelační soud, s. 98–99.
- ⁹⁹ Sustentační revers je prohlášení, kterým se někdo zavazuje, že bude vydržovat státního úředníka, dokud mu nebude stát platit služně. Popřípadě úředník sám se zaváže, že po tuto dobu nebude státní pokladně na obtíž.
- ¹⁰⁰ HAIMERL, F.: Die Lehre, 1. Teil, s. 102–113; DOMIN-PETRUSHEVECZ, A.: Neuere österreichische Rechtsgeschichte, s. 317.
- ¹⁰¹ HUFNAGEL, C. – SCHEURLEN, C.: Die Gerichtsverfassung, Teil 1, s. 80; HAIMERL, F.: Die Lehre, 1. Teil, s. 114 a násl.

Die Gerichtsorganisation in den nichtungarischen Ländern des österreichischen Kaisertums im Vormärz

Boris Šalák

Zusammenfassung

Diese Studie befasst sich mit der Gerichtsorganisation in den nichtungarischen Ländern des österreichischen Kaisertums im Vormärz. Es handelt sich um die Zeit zwischen der Konsolidierung der habsburgischen Monarchie nach dem Ende der napoleonischen Kriege und dem Revolutionsjahr 1848, beziehungsweise der grundlegenden Reform des Gerichtswesens im Jahre 1850. Die vormärzliche Gerichtsorganisation hatte ihre Grundlage in den Reformen des josephinischen Dezenniums, jedoch ihre Gestalt wurde in manchen Ländern im Laufe der Zeit wesentlich verändert. Das Ziel dieser Arbeit ist die eingehende Beschreibung der vormärzlichen Gerichtsorganisation nicht nur in den böhmischen Ländern, sondern auch in den anderen Ländern der Monarchie.

Das vormärzliche Gerichtssystem hatte drei Instanzen. Die Zivilgerichte der ersten Instanz waren in erster Linie die Ortsgerichte. In den sog. alten Provinzen waren es die Magistrate der Städte und die Patrimonialgerichte (Justizämter). In den neuen Provinzen, d. h. in den Ländern, welche nach dem Ende der napoleonischen Kriege (wieder) erworben wurden, wurde die Funktion von Ortsgerichte von Patrimonialgerichten und landesfürstlichen (staatlichen) Gerichten ausgeübt. Eine besondere Stellung hatten das Lombardo-Venezianische Königtum und Dalmatien, wo die Gerichtsbarkeit nur von landesfürstlichen Gerichten ausgeübt wurde. Neben den Ortsgerichten existierten auch die privilegierten Gerichte (Landrechte, Lehengerichte, Berggerichte, Merkantil und Wechselgerichte). Die Gerichte der zweiten Instanz waren die allgemeinen Appellationsgerichte. Diese staatlichen und vollbürokratisierten Gerichte waren für die Entscheidungen über Rechtsmittel gegen Entscheidungen fast aller Gerichte erster Instanz in ihrem Sprengel zuständig. Die dritte Instanz war die Oberste Justizstelle.

Das Strafgesetz über Verbrechen und schwere Polizeiübertretungen unterschied zwischen den Verbrechen und den schweren Polizeiübertretungen. Die Verbrechen wurden in der ersten Instanz durch die Kriminalgerichte verfolgt. Die zweite Instanz waren die Oberkriminalgerichte, deren Funktion von allgemeinen Appellationsgerichten ausgeübt wurde. An der Spitze stand die Oberste Justizstelle.

Die josephinische und vormärzliche Gerichtsorganisation wurde häufig als erste moderne Gerichtsorganisation auf unserem Gebiet bezeichnet. Auf der anderen Seite wurde die Patrimonialgerichtsbarkeit erst im Jahre 1850 beseitigt.